

INSON HUQUQLARI UMUMJAHON DEKLARATSIYASINING MAZMUN MOHIYATI

Azamova Sitara Ayonovna

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

*ShDPI MG'MA 1-24 guruh talabasi **Ortiqova Sevinch***

Annotatsiya: *Ushbu maqola Inson huquqlarini umumjahon deklaratsiyasi haqida ma'lumot berilgan bo'lib, uning ahamiyati haqida ma'lumot beriladi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan deklaratsiya, barcha insonlarning teng va ulug'lanadigan huquqlariga asoslangan tamoyil ekanligi tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *deklaratsiya, BMT, umumjahon, tenglik, erkinlik, xavfsizlik, ijtimoiy –iqtisodiy huquqlar, majburiyatlar, irqiy yoki diniy ajratishlar.*

Inson huquqlarini umumjahon deklaratsiyasi — bu 1948-yil 10-dekabrda Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) Bosh Assambleyasida qabul qilingan hujjat bo'lib, unda barcha insonlar uchun umumiy va teng huquqlarni ta'minlash zarurligi ta'kidlangan. Bu deklaratsiya inson huquqlarining umumbashariy asoslarini belgilab berdi va u dunyo bo'ylab davlatlar uchun huquqiy majburiyat sifatida qabul qilindi. Deklaratsiyaning maqsadi va vazifasi. Deklaratsiyaning asosiy maqsadi — insonlarning asosiy huquqlari va erkinliklarini himoya qilish va ularga nisbatan diskriminatsiyaning oldini olishdir. Boshqa so'zlar bilan aytganda, bu hujjat insonlarning diniy, irqiy, milliy va boshqa holatidan qat'iy nazar, barcha insonlarga teng huquqlarni ta'minlashga qaratilgan. Deklaratsiyaning asosiy prinsiplari: Insonning qadr-qimmati va huquqlari: Har bir insonning qadr-qimmati himoya qilinishi, uning huquqlari buzilmasligi kerak. Tenglik: Insonlar o'rtasida hech qanday farq qilmasdan, tenglik va erkinlik tamoyillari amal qiladi. Erkinlik va xavfsizlik: Har bir inson o'z fikrini erkin ifodalash huquqiga ega, shuningdek, o'zini xavfsiz his qilish huquqiga ham ega.

Ta'lim huquqi: Har bir inson ta'lim olish huquqiga ega, bu uning shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi. Ijtimoiy va iqtisodiy huquqlar: Har bir inson sog'liqni saqlash, mehnat, iqtisodiy o'sish va ijtimoiy himoya kabi huquqlarga ega. Ayrim huquqlarni himoya qilish: Milliy, irqiy yoki diniy ajratishlarga qarshi kurashish, insonlarning huquqlarini har qanday diskriminatsiyadan himoya qilish. Inson huquqlari va davlatlarning majburiyatlari. Deklaratsiya, davlatlarni inson huquqlarini tan olish va ularga rioya qilishga chaqiradi. Har bir davlat inson huquqlarini ta'minlash va himoya qilish bo'yicha o'z majburiyatlarini bajarishga majburdir. Shuningdek, BMTga a'zo bo'lgan davlatlar o'z ichki qonunlarini inson huquqlariga moslashtirishga harakat qilishlari lozim. Deklaratsiyaning ahamiyati. Inson huquqlarini umumjahon deklaratsiyasi nafaqat davlatlar orasida, balki jahon miqyosida tinchlik va barqarorlikni mustahkamlash uchun muhim huquqiy asos yaratdi. Bu hujjat nafaqat xalqaro huquqda, balki milliy huquqiy tizimlarda ham ko'plab qonunlarni ishlab chiqish va himoya qilishda asos bo'ldi. Deklaratsiya, shuningdek, inson huquqlarining umumbashariy qadriyat sifatida tan olinishiga va jahon miqyosida huquqiy himoya tizimlarining rivojlanishiga turtki bo'ldi. Bugungi kunda, bu deklaratsiya butun dunyo bo'ylab odamlarning huquqlarini himoya qilishda muhim hujjat hisoblanadi. Inson huquqlarini umumjahon deklaratsiyasi har bir inson uchun erkin, teng va hurmatli hayot kechirish imkoniyatini ta'minlashga intiladi.

1. Insoniyat oilasining hamma a'zolariga xos qadr-qimmat va ularning teng, ajralmas huquqlarini tan olish erkinlik, adolat va yalpi tinchlik asosi ekanligini e'tiborga olib;

2. inson huquqlarini mensimaslik va uni poymol etish insoniyat vijdoni qiynaladigan vahshiyona ishlar sodir etilishiga olib kelganini, kishilar so'z erkinligi va e'tiqod erkinligiga ega bo'ladigan hamda qo'rquv va muhtojlikdan holi sharoitda yashaydigan dunyoni yaratish insonlarning ezgu intilishidir deb e'lon qilinganligini e'tiborga olib;

3. inson oxirgi chora sifatida zulm va istibdodga qarshi isyon ko'tarishga majbur bo'lishining oldini olish maqsadida inson huquqlari qonun kuchi bilan himoya etilishi zarur ekanligini e'tiborga olib;

4. xalqlar o'rtasida do'stona munosabatlarni rivojlantirishga ko'maklashish zarurligini e'tiborga olib;

5. Birlashgan Millatlar xalqlari insonning asosiy huquqlariga, shaxsning qadr-qimmatiga, erkak va ayolning teng huquqliligiga, o'z e'tiqodlarini Nizomda tasdiqlaganliklari hamda yanada kengroq erkinlikda ijtimoiy taraqqiyot va turmush sharoitlarini yaxshilashga ko'maklashishga ahd qilganliklarini e'tiborga olib;

6. a'zo bo'lgan davlatlar Birlashgan Millatlar Tashkiloti bilan hamkorlikda inson huquqlari va asosiy erkinliklarini yalpi hurmat qilish va unga rioya qilishga ko'maklashish majburiyatini olganligini e'tiborga olib;

7. mazkur huquqlar va erkinliklarning xarakterini yalpi tushunish ushbu majburiyatlarning to'liq ado etilishi uchun katta ahamiyatga ega bo'lishini e'tiborga olib;

Bosh Assambleya mazkur Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasini barcha xalqlar va barcha davlatlar bajarishga intilishi lozim bo'lgan vazifa sifatida e'lon qilar ekan, bundan muddao shuki, har bir inson va jamiyatning har bir tashkiloti doimo ushbu Deklaratsiyani nazarda tutgan holda ma'rifat va ta'lim yo'li bilan bu huquq va erkinliklarning hurmat qilinishiga ko'maklashishi, milliy va xalqaro taraqqiyparvar tadbirlar orqali ham uning bajarilishi ta'minlanishiga, Tashkilotga a'zo bo'lgan davlatlar xalqlari o'rtasida va ushbu davlatlarning yurisdiksiyasidagi hududlarda yashayotgan xalqlar o'rtasida yalpisiga va samarali tan olinishiga intilishlari zarur.

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi XX asrning eng muhim hujjatlaridan biridir. U 350 dan ortiq tilgan tarjima qilingan. Deklaratsiya qabul qilinganiga 75 yil bo'lganiga qaramasdan, bugungi kungacha u davlatlar, shaxslar va nodavlat tashkilotlarning inson huquqlari sohasidagi faoliyatining asosi hisoblanadi. Mazkur hujjat dunyoning deyarli barcha mamlakatlari tomonidan

ratifikatsiya qilingan va boshqa hech qaysi xalqaro hujjat bunday sharafga da'vo qila olmaydi. Chunki unda sayyoramizda yashayotgan har bir insonning, u qaerda tug'ilgani, yashayotgani, qaysi millatga mansubligi, qanday tilda so'zlashishi, diniy e'tiqodidan qat'i nazar, bir xil huquq va erkinliklarga ega ekani belgilangan. 1948 yil 10 dekabrda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi bugungi kunda ma'lum bo'lgan inson huquqlari tushunchasining tub mohiyatini ochib berdi. Deklaratsiya turli siyosiy tizimlarga ega bo'lgan davlatlarda inson huquqlarini bir xilda tushunish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib, inson huquqlari sohasida standartlashtirishga asos soldi.

1943-1945 yillarda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomini ishlab chiqish jarayonida Inson huquqlari deklaratsiyasini ishlab chiqish zarurligi masalasi ko'tarilgan. Nima uchun aynan shu paytda inson huquqlarini xalqaro darajada himoya qilish mexanizmini yaratish muammosi bunchalik dolzarb ahamiyat kasb etdi va uni yangi xalqaro tashkilotni yaratish bilan bog'lash qanchalik asosli edi? Buning sababi Deklaratsiya Muqaddimasida bayon qilingan. Jumladan, unda inson huquqlarini mensimaslik va uni poymol etish insoniyat vijdoni qiynaladigan vahshiyona ishlar sodir etilishiga olib kelganini, kishilar so'z erkinligi va e'tiqod erkinligiga ega bo'ladigan hamda qo'rquv va muhtojlikdan holi sharoitda yashaydigan dunyoni yaratish, inson huquqlari qonun kuchi bilan himoya etilishi zarur ekanligini e'tiborga olib, barcha xalqlar va barcha davlatlar bajarishga intilishi lozim bo'lgan vazifa sifatida ayni Deklaratsiya ishlab chiqilgani ta'kidlangan. Natsistlar Germaniyasining Ikkinchi jahon urushi bilan bog'liq vahshiyliklari jamoatchilikka ma'lum bo'lgach, BMT Nizomida inson huquqlarini yetarlicha aniq belgilanmaganligi, hali himoya qilinishi lozim bo'lgan jihatlar juda ko'pligi ayon bo'ldi. Shuni ta'kidlash kerakki, BMT Nizomida "inson huquqlarini himoya qilish" kabi atamalar ishlatilmagan, faqat "inson huquqlariga hurmatni rag'batlantirish va rivojlantirish" jumlasigina qo'llangan. Ushbu holatda shaxsning huquqlarini batafsil sanab o'tadigan va tavsiflaydigan umumjahoniy bir hujjat zarur edi.

Shu ma'noda, Deklaratsiyani Ikkinchi jahon urushi davomida sodir bo'lgan vahshiyliklarga xalqaro hamjamiyatning javobi sifatida tushunish mumkin. Dunyoning yarmi vayronaga aylangan, millionlab odamlar halok bo'lgan, insoniyat hayoti izdan chiqqan o'sha davrda Deklaratsiya bunday dahshatli harakatlarning takrorlanishiga hech qachon yo'l qo'ymaslik uchun xalqaro majburiyatni belgilab berdi. Shunday qilib, tarixda birinchi marta inson huquqlari bo'yicha normalar umumlashtirilib, 30 ta moddadan iborat yagona hujjat shakliga keltirildi. Shundan:

- 3 ta moddada – erkinlik va tenglikning asosiy tamoyillari;
- 21 ta moddada – fuqarolik va siyosiy huquqlar;
- 6 ta moddada – ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy huquqlar;
- 1 ta moddada – shaxsning majburiyatlari belgilandi.

Bugungi kunda deyarli barcha huquqshunos olimlar Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasini inson huquqlarini universallashtirishning asosi deb biladi. Chunki birinchi marta inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlar aynan shu hujjatda birlashtirildi. Hozirgi vaqtda ushbu hujjat, o'zining tavsivaviy xarakterga ega ekanligiga hamda siyosiy xususiyatiga qaramasdan, butun xalqaro hamjamiyat tomonidan xalqaro-huquqiy majburiyatlarni keltirib chiqaradigan hujjat sifatida tan olingan. U inson huquqlarini himoya qilishning xalqaro tizimini rivojlantirishda yangi sahifa ochgan hujjatdi. Deklaratsiya har qanday demokratik jamiyatda inson huquqlari sohasidagi xalqaro standartlarning hurmat qilinishi va ularga amal qilinish darajasini aniqlash uchun mezon vazifasini bajaradi. Unga barcha davlatlar va xalqlar bajarishi lozim bo'lgan vazifa sifatida qaraladi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, uning nomidan ko'rinib turibdiki, universaldir. Ya'ni, undagi normalar dunyoning barcha mamlakatlaridagi barcha odamlarga tegishli. Bugungi kunda deyarli barcha huquqshunos olimlar Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasini inson huquqlarini universallashtirishning asosi deb biladi. Chunki birinchi marta inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlar aynan shu hujjatda birlashtirildi. Hozirgi vaqtda ushbu hujjat, o'zining tavsivaviy xarakterga ega ekanligiga hamda siyosiy xususiyatiga qaramasdan,

butun xalqaro hamjamiyat tomonidan xalqaro-huquqiy majburiyatlarni keltirib chiqaradigan hujjat sifatida tan olingan. U inson huquqlarini himoya qilishning xalqaro tizimini rivojlantirishda yangi sahifa ochgan hujjatdir. Deklaratsiya har qanday demokratik jamiyatda inson huquqlari sohasidagi xalqaro standartlarning hurmat qilinishi va ularga amal qilinish darajasini aniqlash uchun mezon vazifasini bajaradi. Unga barcha davlatlar va xalqlar bajarishi lozim bo'lgan vazifa sifatida qaraladi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, uning nomidan ko'rinib turibdiki, universaldir. Ya'ni, undagi normalar dunyoning barcha mamlakatlaridagi barcha odamlarga tegishli. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan keyin qo'shilgan birinchi xalqaro-huquqiy hujjat bo'ldi. Zero, demokratik, huquqiy davlat, kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish yo'lini tanlagan O'zbekiston inson huquqlari va manfaatlarini jamiyatni rivojlantirish va davlat qurilishining, butun ichki va tashqi siyosatining eng ustuvor yo'nalishi etib belgiladi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining qoidalari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, insonning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquq va erkinliklarining ishonchli himoya qilinishini ta'minlaydigan milliy qonunchilik normalarida o'z ifodasini topgan. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi O'zbekistonda demokratiya va insonparvarlik tamoyillarini qaror toptirish yo'lida katta ahamiyat kasb etdi. Endigina mustaqillikka erishgan O'zbekiston o'z Konstitutsiyasini, undagi inson huquq va erkinliklarini ta'minlovchi normalarni shakllantirishda Deklaratsiya dasturilamal vazifasini bajargan.

Ta'kidlash joizki, 1992 yilda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining "Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari" deb nomlangan ikkinchi bo'limida Deklaratsiyaning deyarli barcha norma va qoidalari o'z ifodasini topgan bo'lsa, joriy yilning 30 aprelidagi referendum natijasida qabul qilingan Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada Deklaratsiya bilan birga, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida xalqaro pakt hamda Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida xalqaro pakt normalari

ham ancha keng o‘rin oldi. Shu ma’noda, bugungi kunda O‘zbekiston Konstitutsiyasini Inson huquqlari to‘g‘risidagi xalqaro bill normalarini o‘zida mujassamlashtirgan yetuk huquqiy hujjat sifatida e’tirof etish mumkin. Yangi tahrirdagi Konstitutsiya mamlakatimiz tarixida birinchi marta Deklaratsiyaning 1-moddasida mustahkamlangan inson huquqlarining tabiiy xususiyatini e’lon qildi. Konstitutsiyaning 19-moddasida inson huquq va erkinliklari har kimga tug‘ilganidan boshlab tegishli bo‘lishi belgilab qo‘yildi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi 15-moddasida O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari xalqaro huquqning umume’tirof etilgan prinsip va normalari bilan bir qatorda O‘zbekiston Respublikasi huquqiy tizimining tarkibiy qismi ekanligi hamda milliy qonunchilikka nisbatan ustun ahamiyatga egaligi tan olingani, ayniqsa, diqqatga sazovordir. Shu bilan birga, Konstitutsiyamizning 19-moddasida O‘zbekistonda insonning huquq va erkinliklari xalqaro huquqning umume’tirof etilgan normalariga binoan e’tirof etilishi va kafolatlanishining belgilanishi, Deklaratsiyaning inson huquqlari bo‘yicha umume’tirof etilgan norma sifatida mamlakatimizda to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qilishi nazarda tutilgan. So‘nggi yillarda mamlakatimizda BMTning boshqa hujjatlari qatori Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida belgilangan normalarni hayotga tatbiq etishga alohida e’tibor qaratilmoqda. BMT Bosh kotibi Antonio Gutterish Xalqro inson huquqlari kuni munosabati bilan yo‘llagan murojaatida barcha davlatlarni Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qabul qilinganligining 75 yilligi munosabati bilan inson huquqlarini himoya qilish bo‘yicha faol harakatlarni amalga oshirishga, ushbu sohada yuzaga kelgan muammolarni hal qilishga chaqirdi. Shu munosabat bilan joriy yilning 12 may kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qabul qilinganligining 75 yilligini keng nishonlash to‘g‘risida” farmoni qabul qilindi. Farmon bilan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qabul qilinganligining 75 yilligiga bag‘ishlangan tadbirlar dasturi tasdiqlandi. Ushbu Farmon nazarda tutilgan chora-tadbirlarning amalga oshirilishi Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida mustahkamlangan huquq va erkinliklarning ta’minlanishi

bo'yicha davlat siyosatini izchil amalga oshirish va tizimlashtirishga xizmat qiladi. Shuningdek, mamlakatimizda inson huquqlarini himoya qilish va uni targ'ib qilish, ushbu sohadagi xalqaro hamkorlikni yanada rivojlantirishga yordam beradi. Muxtasar aytganda, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi axloqiy, huquqiy va siyosiy ahamiyatga ega bo'lib, inson huquqlari konsepsiyasini doimiy ravishda kengaytirish va takomillashtirish uchun katta ahamiyatga ega hujjatdir. Binobarin, agar 75 yil ortga nazar solsak, 1948 yilda qabul qilingan Deklaratsiyaning sezilarli yutuqlarni qo'lga kiritganiga guvoh bo'lamiz. Deklaratsiya orqali millionlab odamlarning kundalik hayoti yaxshilandi, so'zlab bo'lmaydigan azob-uqubatlarning oldi olindi va adolatli dunyoning poydevori qo'yildi. Deklaratsiyaning vaqt sinovidan o'tganligi, tenglik, adolat va inson qadr-qimmatining kafolatlovchi normalari uning umumbashariy tabiatidan dalolat beradi. Shunday ekan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qabul qilinganligining 75 yilligi munosabati bilan barchamiz birlashishimiz va bor kuchimizni mamlakatimizda inson qadr-qimmati hamda erkinliklarini himoya qilishga, ushbu sohadagi muammolarni hal etishga, Deklaratsiyada belgilangan tamoyil va qadriyatlarni jamiyatimiz va davlatimiz hayotiga yanada keng joriy etishga safarbar etishimiz darkor. Shundagina mamlakatimizda «Inson qadri uchun» degan ezgu g'oya ro'yobga chiqib, O'zbekistonimiz inson huquqlari to'la qaror topgan davlatlar qatoridan joy olajak.

Birlashgan Millatlar xalqlari insonning asosiy huquqlariga, shaxsning qadr-qimmatiga, erkak va ayolning teng huquqliligiga, o'z e'tiqodlarini tasdiqlaganliklari hamda yanada kengroq erkinlikda ijtimoiy taraqqiyot va turmush sharoitlarini yaxshilashga ko'maklashishga ahd qilganliklarini e'tiborga oladi.

- Barcha odamlar qonun oldida tengdir va hech bir tafovutsiz qonun bilan teng himoya qilinish huquqiga egadir.
- Har bir inson hech bir kamsitishsiz teng mehnat uchun teng haq olish huquqiga ega.

Har bir inson bevosita yoki erkin saylangan vakillar vositasi orqali o'z mamlakatini boshqarishda qatnashish huquqiga ega. Har bir inson o'z mamlakatida davlat xizmatiga kirishda teng huquqqa ega.

Deklaratsiya dunyo mamlakatlariga inson huquqlarini ta'minlash va hurmat qilish bo'yicha majburiyat yuklaydi. U xalqaro huquq va milliy qonunlar ishlab chiqilishida asosiy manba hisoblanadi va inson huquqlari masalasida global hamkorlikka zamin yaratadi. Shu sababli, Deklaratsiya zamonaviy jamiyatning adolatli va barqaror rivojlanishi uchun asosiy yo'riqnoma sanaladi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi – insoniyat tarixidagi eng muhim hujjatlardan biri bo'lib, u inson qadr-qimmatini va huquqlarini himoya qilish uchun universal tamoyillarni belgilaydi. Ushbu hujjat 30 modddan iborat bo'lib, har bir insonning hayotga, erkinlikka, ta'limga, mehnatga, fikr bildirishga, adolatli sudlovga va kamsitishdan himoyalanihga bo'lgan huquqlarini e'lon qiladi. Deklaratsiya insoniyatning tinchlik, adolat va barqarorlikka erishish yo'lidagi harakatlarini ilhomlantirib, davlatlarni bu tamoyillarni o'z milliy qonunlarida aks ettirishga undaydi. U xalqaro hamjamiyat uchun birdamlik va insonparvarlik mezoni sifatida xizmat qiladi. Shu bois, Deklaratsiya dunyo miqyosida inson huquqlarini targ'ib qilish va himoya qilishning asosi sifatida ahamiyatli bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zaytsev, A. A. Inson huquqlari: Tarixiy va huquqiy tahlil. Tashkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi (2010).
2. Shamsiev, M. Xalqaro huquqda inson huquqlari. Tashkent: O'zbekiston huquqshunoslik akademiyasi nashriyoti (2015).
3. Arnautov, V. F. Inson huquqlarining asosiy tamoyillari. Moskva: Yuridik adabiyotlar (2012).
4. BTM, Inson huquqlari va ular himoyasi. BMT, Yaxshi amaliyotlar va innovatsiyalar (2020).
5. Zeynurov, Sh. S. Inson huquqlari va xalqaro huquq. Tashkent: O'zbekiston davlat universiteti nashriyoti (2017).

6. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.
7. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.
9. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.
10. Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2022. – C. 984-989.
11. Aralovna O. G. et al. Ecological globalization and its social place in the globalization system of processes //Journal of Survey in Fisheries Sciences. – 2023. – T. 10. – №. 1S. – C. 5000-5006.
12. Ayonovna A. S. The Need for the Formation of Environmental Education and Upbringing in Young People in the Conditions of Environmental Globalization //Global Scientific Review. – 2023. – T. 13. – C. 7-10.
13. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o'g'li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ' //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.
14. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o'g'li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ' //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.
15. Ayonovna A. S. IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL GLOBALIZATION, THE NEED FOR ENVIRONMENTAL EDUCATION BECOMES A PRIORITY //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2024. – T. 4. – №. 07. – C. 30-35.
16. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL

CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – С. 94-97.

17. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – С. 20-24\

18. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi

<https://constitution.uz/oz/pages/humanrights>

19. INSON HUQUQLARI UMUMJAHON DEKLARATSIYASINING AHAMIYATI

<http://pravacheloveka.uz/oz/news/m10976>